

Restauració del Tapís de la Creació de la Catedral de Girona

3 de febrer de 2012

Índex

Introducció	2
Procés de restauració del Tapís de la Creació	3
El Tapís de la Creació. Descripció	6
Història del Tapís de la Creació	8
Programa "Romànic Obert"	10

La restauració del Tapís de la Creació de la Catedral de Girona aporta noves dades iconogràfiques i tècniques sobre l'obra

- **La restauració de l'obra descobreix els colors originals del brodat, algunes inscripcions que no es podien veure per la part del davant, i 265 pedaços de 12 tipologies i èpoques diverses**
- **L'elaboració d'una detallada cartografia de totes les intervencions que ha sofert el brodat permetrà discernir les parts originals de les parts afegides, així com la lectura de les inscripcions**
- **El Tapís de la Creació és una obra cabdal del romànic a Catalunya, datada a cavall entre el segle XI i el XII**
- **La restauració d'aquesta peça forma part del programa Romànic Obert, que impulsen el Departament de Cultura i l'Obra Social "la Caixa" amb l'objectiu de promoure la restauració, millora i prevenció del llegat patrimonial**
- **El programa Romànic Obert compta amb una inversió de 18,2 milions d'euros per part de l'Obra Social "la Caixa" amb l'objectiu d'intervenir en 78 monuments del patrimoni de Catalunya. La restauració del Tapís de la Creació compta amb un pressupost de 136.000 euros que aporta l'entitat financera**

La restauració del Tapís de la Creació de la Catedral de Girona, que es porta a terme al Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya (CRBMC) des de mitjan novembre de 2011, està aportant noves dades per al coneixement de l'obra. Els treballs de restauració s'han iniciat pel revers del tapís i han descobert els colors originals del brodat, així com pedaços i inscripcions de tipologies diverses.

Els treballs del Tapís de la Creació de la Catedral de Girona, impulsats pel Departament de Cultura, l'Obra Social "la Caixa" i el Bisbe de Girona, inclouen una restauració completa de la peça, així com el condicionament de la sala on s'exposa. El Tapís de la Creació s'exposa habitualment a les sales del Tresor de la catedral de Girona, on tornarà, un cop restaurat, i després que s'hagi condicionat l'espai expositiu.

L'actuació forma part del Programa Romànic Obert, que promouen el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i l'Obra Social "la Caixa" amb l'objectiu de

donar un impuls a la posada en valor, revisió, millora i prevenció del llegat patrimonial.

El programa Romànic Obert compta amb una inversió de 18,2 milions d'euros per part de l'Obra Social "la Caixa" amb l'objectiu d'intervenir en 78 monuments del patrimoni de Catalunya. La restauració del Tapís de la Creació compta amb un pressupost de 136.000 euros que aporta l'entitat financera.

Han participat en l'acte de presentació dels avenços de la restauració del tapís el conseller de Cultura, Ferran Mascarell; el Bisbe de Girona, Francesc Pardo; la directora general adjunta de la Fundació "la Caixa", Elisa Duran; el director general de Patrimoni Cultural, Joan Pluma, i la directora del Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya, Àngels Solé.

Procés de restauració del Tapís de la Creació

La restauració del tapís permet conèixer a fons tant la naturalesa dels materials originals com la dels afegits amb posterioritat. També és una actuació destacada a nivell de conservació, ja que s'eliminen els elements nocius i s'alleugen les tensions causades per les restauracions anteriors.

La primera intervenció del revers de l'obra ha aportat dades significatives per al coneixement del brodat. S'han pogut veure els colors originals de la peça -entre els quals, el color porpra del mantell del Pantocràtor-, que ja s'havien perdut per la part davantera, i també s'han localitzat i documentat tots els suports de reforç aplicats en les diverses intervencions antigues -uns 265, de 12 tipologies diferents-, col·locats a les parts amb llacunes o com a base de reconstruccions brodades. Aquests reforços, que s'han posat sense seguir un ordre establert i aporten tensió al tapís, estan essent eliminats, prèvia documentació i anàlisi dels fils.

En aquest punt dels treballs de restauració s'ha descobert un tros d'inscripció gràcies a la qual s'ha pogut determinar que el personatge que fins avui es creia que representa Abel, podria fer referència a la constel·lació d'Hèrcules.

En tractar-se d'un brodat, per la part del revers és veu gairebé la peça íntegra, amb un colorit excepcional. Hi ha lletres que pel davant ja s'han perdut i que estan senceres pel revers, i també es poden veure les zones que s'havien reconstruït del tot amb un suport de reforç i d'altres que s'havien refet exclusivament amb el brodat.

La restauració s'ha iniciat a partir d'un estudi fotogràfic que inclou imatges fetes amb llum infraroja i ultraviolada i s'ha completat amb radiografies i un estudi detallat de fotografies dels arxius històrics del Museu Nacional d'Art de Catalunya i del Fons Arxiu Fotogràfic Mas - Institut Amatller d'Art Hispànic, que aporten molta informació relativa a les intervencions a què va ser sotmès el tapís, al seu estat de conservació, i a les seves diverses aparences al llarg de la història.

A partir d'aquesta documentació i de l'examen visual de la peça, s'ha retirat la tela d'arpillera que tapava tot el revers des de l'última intervenció, l'any 1975, ja que aquesta no reunia les condicions òptimes per a la futura conservació del tapís. Prèviament, s'ha elaborat una cartografia digital de tots els cosits que subjectaven el tapís a l'arpillera. A continuació, aquesta cartografia s'ha comparat per l'anvers del tapís, per tal de veure la incidència que tenien aquests cosits per la part del davant, i comprovar si realment estaven provocant alteracions a l'obra.

Anvers del Tapís abans de restaurar

Revers del Tapís durant el procés de restauració

El procés de conservació i restauració es va iniciar amb el desclavament de la tela arpillera que subjecta el tapís al bastidor de fusta. Posteriorment el tapís de la Catedral de Girona es va traslladar al Centre de Restauració de Béns Mobles a Valldoreix.

Un cop restaurat el tapís, es retornarà a la Catedral de Girona. El bastidor de fusta que ha sostingut fins ara el tapís es substituirà per un nou bastidor construït amb perfils d'alumini i un llistó exterior de fusta regulable. S'hi adaptaran uns plafons de policarbonat que faran de llit del tapís. El tapís s'instal·larà amb un sistema de fàcil muntatge que farà possible els controls periòdics i la tensió regulable del suport tèxtil.

El Tapís de la Creació. Descripció

El Tapís de la Creació de la Catedral de Girona és una obra cabdal del romànic a Catalunya, datada a cavall entre el segle XI i el XII. Des de l'any 1975 l'obra s'exposa al capdavall de les sales del Tresor de la Catedral de Girona, a l'interior d'un espai semitancat amb una gran vitrina de vidre. És propietat del Capítol Catedral de Girona i forma part de l'exposició permanent del Museu Capitular de la Catedral de Girona.

Els historiadors apunten que el Tapís de la Creació representa tres cicles iconogràfics: el Gènesi, el Calendari i la Invenció de la Creu, ordenats de la següent manera: al centre del tapís i presidint tota la narració decorativa hi ha la figura del Pantocràtor que es troba dins un cercle que conté inscripcions. A continuació, seguint la forma circular, està representat el Gènesi o la Creació, que ocupa vuit compartiments, els quals convergeixen en forma de cunya al centre, cadascun explicat amb la seva corresponent inscripció. La narració del Gènesi també està envoltada per un gran cercle amb inscripcions. La següent composició esdevé gairebé quadrada amb la representació dels quatre vents, que estan ubicats un a cada angle del rectangle, amb el nom que els identifica. Finalment tot el conjunt està emmarcat, per la part superior i laterals, amb el Calendari o Menologi i per la part inferior, amb la historia de la Invenció de la Creu.

Característiques formals

El Tapís de la Creació és una obra de gran dimensions (358 x 450 cm), tot i que, segons un estudi tècnic recent de Carmen Masdeu i Luz Morata encarregat pel CRBMC, la peça podria haver tingut en origen una llargària i amplada més gran (480 x 540 cm), concretament un terç més de llargària que en l'actualitat. El conjunt hauria estat compost per set franges de tela de la mateixa llargària: cinc col·locades en sentit vertical i dues en horitzontal, a les quals s'haurien d'afegir dues de més petites als angles superior i inferior dret. En el seu estat actual el bordat està realitzat sobre sis franges de teixit de forma rectangular i de les mateixes característiques. La superior, que és la única que es conserva gairebé sencera, dona la llargària del teler on es van fer les sis franges (420 cm). Tanmateix aquesta franja està col·locada horitzontalment mentre que les altres cinc, verticals, i tallades totes en la part inferior, només fan 293,5 cm. i la de la dreta és molt reduïda quant a amplada.

Des del punt de vista tècnic, es tracta d'un brodat, però s'ha denominat tapís perquè és el nom que se li donava en l'Edat Mitjana. El brodat presenta la particularitat d'estar fet sobre un xebró de llana fina, de color vermellós, amb una forta torsió en «z» i una trama en «s». El xebró de llana està brodat amb fils de llana i lli blanquejat amb agulla llarga, tot seguint sempre la direcció longitudinal, és a dir, en el sentit que té l'ordit del teler, amb la particularitat que a la franja superior el teixit s'ha disposat en sentit horitzontal. La tècnica utilitzada és la de les *telas acu pictae*, és a dir, pintura a l'agulla.

Detall del tapís

Els colors del tapís són molt variats, vius i contrastats, amb predomini de verds, grocs, roigs, terres cremades, blaus i blancs. El negre serveix per dissenyar les figures, mentre que la resta dels colors donen vida i componen els fons. Els bots dels vents cardinals són grocs, els fons de les escenes del Gènesi són de color terres cremades, el cicle de la Invenció de la Creu presenta verds intensos i blaus foscos sobre un fons roig porpra, i finalment les cartel·les de les inscripcions són blanques amb lletres en groc, blau i rosa.

Pel que fa a la seva funció, es considera que l'obra fos un tapís de sòl o una catifa, i no una peça de tela (domàs) de paret o una coberta de dossier. En aquest sentit, es creu que es va utilitzar com a catifa per a la celebració de la Pasqua i de les festes de la Invenció i Exaltació de la Santa Creu.

Història del Tapís de la Creació

El Tapís de la Creació de la Catedral de Girona és una de les obres més enigmàtiques del romànic europeu. Segons els estudis, l'obra va ser probablement feta per a la Catedral de Girona i en l'àmbit de la ciutat, però no se sap amb certesa ni el lloc de la seva producció ni la seva funció original. Pel que fa el seu origen, Carmen Masdeu i Luz Morata apunten que de l'obra només s'ha pogut examinar la cara principal i no s'ha observat cap tipus de segell, ni cap empremta que denoti amb claredat la seva procedència i els seus artífexs. A més, els historiadors apunten que la identificació del tapís en els inventaris de la Catedral de Girona és difícil perquè se li han assignat diversos noms al llarg de la història.

En referència a les idees que van inspirar el tapís, els estudis apunten el monestir de Santa Maria de Ripoll i la canònica de Sant Feliu de Girona, dos centres importants d'ensenyament, estudi i il·luminació en la segona meitat del segle XI, com els espais en què es podrien haver trobat els models i les idees per desenvolupar el complex programa iconogràfic que presenta aquesta peça.

Els historiadors plantegen la hipòtesi que el brodat fos elaborat en un monestir femení a l'ombra d'una gran dama de la noblesa. En aquest sentit, apunta com a possibles responsables de l'obra les monges benedictines de Sant Daniel de Girona, per encàrrec de la comtessa Mafalda d'Apúlia (1060-1112), vídua de Ramon Berenguer II i mare del jove príncep Ramon Berenguer III, qui probablement va desenvolupar un cert protagonisme en la gènesi del tapís.

Tot apunta que l'any 1097 va tenir lloc la col·locació del tapís a la Catedral de Girona. De fet, la tela podria haver servit de catifa de luxe amb motiu del concili presidit l'any 1097 a Girona pel llegat papal i arquebisbe de Toledo Bernat d'Agen, per tal de resoldre els conflictes interns de l'Església catalana, afirmar el poder del jove comte Ramon Berenguer III, protegit de la Santa Seu, i animar a la restauració definitiva de la seu metropolitana de Tarragona. El seu programa iconogràfic reflecteix moltes d'aquestes preocupacions.

A banda d'aquest fet, la primera referència documental del tapís és molt tardana. Concretament, és del segle XVI i prové de la visita de l'emperador Carles V a Girona els dies 25 i 26 de febrer de l'any 1538. Ho recullen dos relats de l'estada del monarca a la ciutat: el primer conservat a les Actes Capitulars de la Catedral de Girona, i el segon, conservat a l'Arxiu municipal de Girona.

La segona al·lusió que es troba del tapís seria a *l'Inventari de la Tresoreria de Pere Rosselló*, de 1695, en el qual s'esmenten diferents draps amb la història del Fill Pròdig, dels comtes de Barcelona, de David i "altre peça dita de Constantino".

Les següents referències trobades sobre el l'obra les fa l'acadèmic Enric Claudi Girbal, cronista de la ciutat de Girona, segons les quals l'obra va ser redescoberta

entre 1874 i 1878, atès que es va contemplar la possibilitat de fer portar el tapís a l'Exposició universal de París de 1878.

Una altra citació és de 1879 i la fa l'erudit granadí Juan Facundo Riaño. Es troba en una monografia en anglès dins la sèrie South Kensington Art Brook titulada *Spanish Industrial Arts*, on es troba una de les primeres reproduccions i comentaris del tapís.

Finalment, una altre fet rellevant de l'obra el trobem el 1888, any en què el tapís va ser exposat a l'Exposició Universal de Barcelona, i posteriorment el 1892 es va exposar a Madrid.

Restauracions prèvies del tapís

El Tapís de la Creació ha estat restaurat en quatre ocasions. La primera intervenció va tenir lloc al segle XIX per tal de ser exhibit en l'Exposició Universal de París. Aquesta restauració es va dur a terme el 1878, segons el testimoni de l'historiador Enric Girbal, tot i que segons altres historiadors la intervenció s'hauria fet als voltants de 1884.

La segona restauració va tenir lloc en la primera dècada del segle XX.: unes monges franceses *especialitzades* van recompondre fins a 28 fragments que s'havien trobat.

La tercera restauració documentada es va realitzar entre els anys 1951 i 1952 segons l'historiador Pere de Palol al seu llibre *El Tapís de la Creació de la Catedral de Girona*. En aquesta intervenció no es va fer cap reintegració: la faixa dreta es va col·locar al seu lloc, i tota l'obra es va fixar a un teixit de color marró clar.

La quarta i darrera intervenció del tapís es va realitzar l'any 1975 per iniciativa de mossèn Genís Baltrons i la van portar a terme les monges Adoratrius de Girona.

El programa Romànic Obert

El programa Romànic Obert és una línia d'actuació iniciada per l'Obra Social "la Caixa" i el Departament de Cultura per a la conservació del patrimoni arquitectònic català. Disposa d'una inversió de 18.275.000 euros per dur a terme accions dirigides a la restauració i millora de monuments i elements romànics, i a la difusió d'aquests béns patrimonials. Ambdues institucions van signar el conveni per posar en marxa aquest programa el gener del 2009.

Aquesta inversió per part de "la Caixa" ha permès iniciar actuacions en 78 monuments i elements del patrimoni romànic català. Les accions que s'hi fan inclouen, a més de treballs de restauració i conservació, intervencions arqueològiques, de sanejament, senyalització i adaptació a persones amb dificultats de mobilitat.

Paral·lelament, el Programa Romànic Obert estableix una sèrie d'accions de difusió, com ara una exposició itinerant per donar a conèixer el patrimoni català i promoure el turisme cultural, o la creació d'un portal d'Internet sobre art i arquitectura romànics.